

ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ: Ο ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΜΥΘΟ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Γιώργος Αργεΐτης, επίκ. καθηγητής, Οικονομικό Τμήμα, Παν/μιο Κρήτης

1. Εισαγωγή

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η οικονομική πολιτική της Ελλάδας στηρίζεται πάνω σε ιδέες που την εγκλωβίζουν σε στόχους όπως η νομισματική σταθερότητα, η απορρύθμιση των αγορών, η δημοσιονομική αυστηρότητα και η συρρίκνωση, μέσω ιδιωτικοποιήσεων, του κρατικού τομέα της οικονομίας. Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής, παρά τα περιορισμένα αποτελέσματά της στον τομέα της νομισματικής σταθερότητας, έχει προκαλέσει αρνητικές συνέπειες στη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας με την όξυνση προβλημάτων όπως η ανεργία, η φτώχεια, η άνιση κατανομή του εισοδήματος και η περιθωριοποίηση ομάδων του πληθυσμού.

Η δομή της παρούσας εργασίας είναι η εξής: Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται ορισμένοι ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που, κατά τη γνώμη μας, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη φιλελεύθερη στροφή της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής της Ελλάδας στη διάρκεια της περιόδου 1980-2000. Στην τρίτη ενότητα αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής πολιτικής. Η ανάλυση σημειώνει τα αποτελέσματα των πολιτικών σταθεροποίησης, όσον αφορά την πορεία βασικών νομισματικών και δημοσιονομικών μεταβλητών που εξασφάλισαν την ονομαστική σύγκλιση και την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ. Υπογραμμίζει ωστόσο την ιδεολογική μονομέρεια και την έλλειψη ρεαλισμού του μοντέλου πολιτικής που εφαρμόζεται, το οποίο ενώ δεν μείωσε τα αναπτυξιακά ελλείμματα της οικονομίας, αύξησε τα κοινωνικά ελλείμματα της χώρας. Αμφισβητούνται επίσης η ικανότητα και η αποτελεσματικότητα της ασκούμενης πολιτικής να οδηγήσει σε διατηρήσιμη μεγέθυνση με κοινωνική συνοχή. Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζονται βασικές ιδέες και άξονες μιας εναλλακτικής οικονομικής πολιτικής που επαναπροσδιορίζει την πλήρη απασχόληση, τη δικαιότερη διανομή του εισοδήματος και την ανάπτυξη ως κεντρικούς της στόχους. Η πολιτική αυτή προτάσσει τη διαμόρφωση μιας νέας αναπτυξιακής στρατηγικής που θα στηρίζεται στη συνοχή της μακροοικονομικής και της παραγωγικής δομής της οικονομίας. Στην πέμπτη ενότητα αναφέρονται τα βασικά συμπεράσματα της ανάλυσης.

2. Το «νέο» περιβάλλον Οικονομικής Διαχείρισης

Στην ανάλυση που ακολουθεί θα επικεντρωθούμε σε ορισμένους παράγοντες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του πλαισίου που εγκλώβισε την οικονομική διαχείριση της χώρας μας σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις και στόχους πολιτικής. Δεδομένου το γεγονός ότι το πλαίσιο εξακολουθεί και σήμερα να είναι ίδιο, η ασκούμενη οικονομική διαχείριση εμφανίζει τα ίδια χαρακτηριστικά και στην τρέχουσα δεκαετία.

2.1. Ανάπτυξη, μακροοικονομική αστάθεια και οικονομική πολιτική

Οι δεκαετίες 1970, 1980, 1990 αποτελούν ιστορικά τη βασική περίοδο ολοκλήρωσης της ελληνικής οικονομίας στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά. Η διαδικασία της ολοκλήρωσης συντελέστηκε σ' ένα ιδιαίτερο πλαίσιο συνθηκών, όπου κρίσιμες μεταβολές στην παγκόσμια ιεραρχία παραγωγής και δύναμης έλαβαν χώρα, μεταβάλλοντας τις δομές της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας οικονομίας. Η παγκόσμια αναδιάρθρωση δημιούργησε δυνάμεις προσαρμογής και μετασχηματισμούς στα εθνικά οικονομικά συστήματα. Οι επιπτώσεις της διαδικασίας αυτής στο νέο περιβάλλον που έχει δημιουργήσει η τεχνολογική πρόοδος έχουν μια δυναμική που αγγίζει όλους τους τομείς του εθνικού παραγωγικού και του μακροοικονομικού συστήματος και θέτουν υπό διαδικασία μετασχηματισμού το αναπτυξιακό πρότυπο κάθε κοινωνίας. Εάν αυτή η δυναμική δημιουργήσει όφελος ή κόστος για την οικονομία είναι αβέβαιο και απαιτεί μια σύνθετη ανάλυση των αναπτυξιακών προοπτικών της στο νέο περιβάλλον.

Η ολοκλήρωση της ελληνικής οικονομίας στην παγκόσμια αγορά αποσταθεροποίησε το παραγωγικό σύστημά της, δηλαδή τη βιομηχανία και τη γεωργία, όπως έχουν δείξει αρκετές από τις σχετικές μελέτες (Γιαννίτσης 1983, 1988, 1993, Βαΐτσος και Γιαννίτσης 1987, Κιντής 1995). Δύο είναι οι βασικές αιτίες που η αυξανόμενη διεθνοποίηση της ελληνικής οικονομίας αποσταθεροποίησε το παραγωγικό σύστημα της χώρας. *Πρώτον*, η διαδικασία ολοκλήρωσης στην παγκόσμια αγορά έγινε σε καθεστώς κυριαρχίας των ιδεών του οικονομικού φιλελευθερισμού. Το φιλελεύθερο διεθνές περιβάλλον απαιτούσε εθνικές δεσμεύσεις και υποχρεώσεις για το άνοιγμα των εγχώριων προστατευόμενων αγορών στις δυνάμεις του διεθνούς ανταγωνισμού. Οι εξελίξεις αυτές επιταχύνθηκαν μετά την απόφαση ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ. *Δεύτερον*, οι μακροχρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες του μοντέλου ανάπτυξης της χώρας σε συνδυασμό με τις ανεπαρκείς επιχειρησιακές και κρατικές πολιτικές και στρατηγικές εκσυγχρονισμού της οικονομίας δημιούργούσαν την προδιάθεση του καθυστερημένου τεχνολογικά και αδύναμου ανταγωνιστικά παραγωγικού ιστού της χώρας για συρρίκνωσή του στο νέο περιβάλλον του αυξανόμενου ανταγωνισμού, με ευρύτερες αποσταθεροποιητικές συνέπειες σε όλο το οικονομικό σύστημα και ειδικά στη μακροοικονομική δομή. Η ασκούμενη οικονομική πολιτική σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, ειδικά στην επταετία της δικτατορίας, δεν πέτυχε ανακατανομή πόρων προς τον παραγωγικό τομέα της οικονομίας και το βιομηχανικό της σύστημα, ώστε να αντιμετωπιστούν οι διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας (Jouganatos, 1992, Γεωργακόπουλος 1995). Η καταναλωτική χρήση των διαθέσι-

μων πόρων αύξανε τα ελλείμματα του αναπτυξιακού μοντέλου της οικονομίας. Οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις και η παγκόσμια ύφεση στη δεκαετία του 1970 όξυναν περαιτέρω τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας.

Από το τέλος της δεκαετίας του 1970 και κυρίως στη δεκαετία του 1980 εκδηλώθηκαν οι συνέπειες των εξελίξεων αυτών και η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε συνθήκες παρατεταμένης οικονομικής στασιμότητας. Η τελευταία εκδηλώθηκε κυρίως με ανικανότητα παραγωγής νέου πλούτου, μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα, υψηλό πληθωρισμό και ανεργία. Οι συνέπειες ήταν σοβαρές στο επίπεδο ευημερίας του ελληνικού λαού. Τα περισσότερα από τα προβλήματα αυτά αποτελούν και στο σημερινό περιβάλλον της Ο-ΝΕ κυρίαρχα γνωρίσματα της πραγματικής οικονομίας, τα οποία αντανακλούν τις μακροχρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες και την υπανάπτυξη του παραγωγικού συστήματος της χώρας μας και αποτελούν κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της υψηλής αστάθειας του μακροοικονομικού συστήματος.

Το ζήτημα της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας και η ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα του παραγωγικού της συστήματος είναι ιδιαίτερης σημασίας και χρήζουν μεγάλης προσοχής, αφού ουσιαστικά είναι ο μακροχρόνιος προσδιοριστικός παράγοντας της διατηρησιμότητας της δυναμικής της μεγέθυνσης και της μακροοικονομικής σταθερότητας. Η ανάπτυξη της οικονομίας είναι εκείνη που θα στηρίξει τη μακροοικονομική σταθερότητά της, διαφορετικά η παραγωγική στασιμότητα και συρρίκνωση συστηματικά θα υπονομεύουν τη μακροοικονομική συνοχή.

Με τι τρόπο οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν την άσκηση της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα τις τελευταίες δύο δεκαετίες; Η άγνοια της οικονομικής ιστορίας της χώρας και ειδικά των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών και αδυναμιών του μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας, η ακαμψία που δημιουργούσε το πολιτικό κόστος στην εφαρμογή μακρόπνοων οικονομικών στρατηγικών, η έλλειψη αναπτυξιακού προβληματισμού από τους ασκούντες την οικονομική πολιτική, η κυριαρχία σε επιστημονικό και πολιτικό επίπεδο, αλλά και η αποδοχή τους από τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, των ιδεών και των πολιτικών της αγοράς ήταν κρίσιμοι παράγοντες που προσδιόρισαν την πολιτική προδιάθεση και ροπή της χώρας στην εφαρμογή σταθεροποιητικών και φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών. Στην εξέλιξη αυτή θα πρέπει επίσης να προσθέσουμε ότι συνέβαλε και η πτώση της δύναμης και της αγωνιστικότητας του εργατικού κινήματος από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η αδυναμία της πολιτικής και επιστημονικής Αριστεράς να αναπτύξει και να υποστηρίξει μια αξιόπιστη και ρεαλιστική εναλλακτική οικονομική πολιτική, οι εξελίξεις στο τομέα της οικονομικής θεωρίας, καθώς επίσης και η λιγότερο ισχυρή παρουσία του βιομηχανικού κεφαλαίου έναντι του τραπεζικού κεφαλαίου ως ομάδας πίεσης στη διαμόρφωση των οικονομικών επιλογών της χώρας μας.

Ως αποτέλεσμα η οικονομική πολιτική εγκλωβίστηκε στο οπλοστάσιο της ορθόδοξης μακροοικονομικής, εξαντλημένη σε επιλογές νομισματικής και δημοσιονομικής σταθερότητας, ελπίζοντας ότι με τον τρόπο αυτό θα απελευθερώσει τους αναγκαίους πόρους που ο πάντα «αόρατος» μηχανισμός της αγοράς θα τους μετασχηματίσει σε ανάπτυξη. Το ζήτημα ότι οι μακροοικονομικές ανισορροπίες και η οικονομική σταθερότητα

μπορεί να είναι το αποτέλεσμα των διαρθρωτικών προβλημάτων και των ακαμψιών του παραγωγικού συστήματος που ιστορικά διαμορφώθηκαν από τις ενδογενείς αδυναμίες λειτουργίας των αγορών έμεινε στο περιθώριο του επιστημονικού και πολιτικού προβληματισμού. Ο νεο-προσηλυτισμός στη θρησκεία των απορρυθμιζόμενων αγορών και οι διεθνείς εξελίξεις στα πεδία της ιδεολογίας, της οικονομίας και της πολιτικής δεν άφηναν περιθώρια για εγχώρια αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητάς τους.

2.2. Παγκοσμιοποίηση του χρηματικού κεφαλαίου και οικονομική πολιτική

Η φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση δεν συνδέεται μόνο με τις συνέπειες που είχε στην αποσταθεροποίηση των παραγωγικών συστημάτων πολλών οικονομιών και την εμμονή στην απεριόριστη ευκαμψία των αγορών, αλλά επίσης και για την υπονόμευση σε ιδεολογικό και πολιτικό επίπεδο της αποτελεσματικότητας της οικονομικής πολιτικής, αφού η τελευταία είναι φορέας κρατικής παρέμβασης στην οικονομία.

Πιο συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του 1960 έχουν συμβεί σημαντικές θεσμικές, ιδεολογικές, διαρθρωτικές και πολιτικές αλλαγές που έχουν μεταβάλει τη δομή της παγκόσμιας οικονομίας, αυξάνοντας την ισχύ των επιπτώσεών της στις εθνικές οικονομικές εξελίξεις¹. Η διεθνοποίηση και η υψηλή κινητικότητα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και η αυξανόμενη ολοκλήρωση και παγκοσμιοποίηση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου αποτελούν ίσως την περισσότερο αξιοσημείωτη εξέλιξη στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις. Στο πολιτικό πεδίο η ιδεολογική επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού προσδιόρισε σε μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις και τις επιλογές των κυβερνήσεων για άνοιγμα των αγορών που λειτούργησαν προωθητικά για την αυξανόμενη διεθνοποίηση του κεφαλαίου και την παγκοσμιοποίηση των αγορών (Cerny 1993, Helleiner 1994).

Στο πλαίσιο του σημερινού παγκόσμιου νομισματικού και χρηματοοικονομικού συστήματος, η αυξημένη κινητικότητα του κεφαλαίου έχει μετασχηματίσει τις εθνικές αγορές χρήματος και κεφαλαίου σε αυτόνομες και υπερεθνικές δομές δύναμης. Η νέα παγκόσμια χρηματοπιστωτική δομή των σε σημαντικό βαθμό ολοκληρωμένων και απελευθερωμένων αγορών χρήματος και κεφαλαίου σε συνδυασμό με την κυριαρχία της πολιτικής φιλοσοφίας του φιλελευθερισμού έχει μεταβάλει τη συμπεριφορά των εθνικών κυβερνήσεων και έχει μειώσει τους βαθμούς ελευθερίας στην άσκηση εθνικής οικονομικής πολιτικής, ασκώντας πάνω στην τελευταία ένα υψηλό βαθμό πειθαρχίας και συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις των αγορών αυτών. Ειδικότερα, έχει πολιτικά υπονομεύσει τη δυνατότητα των εθνικών κυβερνήσεων να ασκούν αυτόνομη οικονομική διαχείριση και κυρίως κεύσσιανού τύπου μακροοικονομικές πολιτικές με στόχο την προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης και της πλήρους απασχόλησης (Crotty 1993).

Η αυτονομία της εθνικής μακροοικονομικής διαχείρισης έχει μειωθεί κυρίως ως αποτέλεσμα της δυνατότητας του κεφαλαίου να μετακινείται ελεύθερα. Η εξαγωγή κεφα-

1. Για μια περισσότερο αναλυτική παρουσίαση των εξελίξεων αυτών, βλ. Helleiner (1994), Gilpin (2000) και Αργεΐτης (2002).

λαίου αποτελεί ένα είδος απειλής και ένα εργαλείο δύναμης στα χέρια αυτών που κατέχουν και ελέγχουν το διεθνές χρηματικό κεφάλαιο, το οποίο χρησιμοποιούν για να εγκλωβίζουν εθνικές κυβερνήσεις και κεντρικές τράπεζες στις δικές τους επιλογές πολιτικής, περιορίζοντας ταυτόχρονα εναλλακτικές επιλογές πολιτικής. Η όλο και περισσότερη φιλελευθεροποίηση και ολοκλήρωση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος αυξάνει τη δυνατότητα των αγορών να επιβάλουν το οικονομικό κλίμα που προτιμούν (απορρύθμιση όλων των αγορών και αυστηρή οικονομική και κοινωνική πολιτική). Επιπρόσθετα, η επιθυμία μιας κυβέρνησης να προσελκύσει ξένο κεφάλαιο ανάγει την αξιοπιστία της ίδιας της πολιτικής σε σημαντικό περιορισμό όσον αφορά στους στόχους της οικονομικής πολιτικής, ενώ στο περιβάλλον των απορρυθμισμένων αγορών θεσμοθετεί κατά κάποιον τρόπο το νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της μακροοικονομικής διαχείρισης. Ο Eatwell (1995) υπογραμμίζει ότι στις σημερινές συνθήκες κυριαρχίας του παγκόσμιου χρηματικού κεφαλαίου αξιόπιστες κυβερνήσεις είναι εκείνες που επιδιώκουν πολιτικές φιλικές προς τις αγορές, δηλαδή, πολιτικές που είναι σύμφωνες με αυτό που οι αγορές θεωρούν σωστό. Η αξιοπιστία λειτουργεί ως μηχανισμός πειθάρχησης, με τη χρήση του οποίου οι παγκόσμιες αγορές χρήματος και κεφαλαίου ελέγχουν και ασκούν πιέσεις στους εθνικούς μηχανισμούς ρύθμισης και μακροοικονομικής διαχείρισης.

2.3. ONE και το ενιαίο μακροοικονομικό πλαίσιο οικονομικής διαχείρισης

Ο βαθμός καταναγκασμού στις επιλογές πολιτικής είναι βέβαια περισσότερο ισχυρός εκεί που υπάρχουν θεσμικοί κανόνες και περιορισμοί, όπως στην περίπτωση των χωρών-μελών της ONE. Η πορεία μετάβασης προς την ONE αλλά και η έναρξη του τρίτου σταδίου με την κυκλοφορία του ευρώ σηματοδότησαν μια ουσιαστική αλλαγή στη φιλοσοφία της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής και διαμόρφωσαν ένα νέο πλαίσιο άσκησης μακροοικονομικής διαχείρισης σε εθνικό επίπεδο. Στο περιβάλλον της ONE, κεντρικός στόχος της οικονομικής διαχείρισης είναι η διαφύλαξη της σταθερότητας του ευρώ. Η υλοποίηση των στόχων αυτού θεωρείται ως η ορθότερη πολιτική για την αύξηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας του μηχανισμού της ενιαίας αγοράς και την επίτευξη σταθερότητας στη ζώνη του ευρώ, η οποία με τη σειρά της αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της οικονομικής μεγέθυνσης και της ανάπτυξης των ευρωπαϊκών οικονομιών (Grahl 1997, Moss 1998).

Η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος προϋποθέτει από τη κάθε χώρα-μέλος να δεσμευτεί σε μια διαδικασία μακροοικονομικής προσαρμογής, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της σταθερότητας του ευρώ. Επίσης προϋποθέτει την πιο σημαντική δέσμευση σε μια πορεία διαρθρωτικής και θεσμικής προσαρμογής για την επίτευξη της σταθερότητας και τη βιωσιμότητα της ίδιας της ONE. Στο πλαίσιο αυτό, η μακροοικονομική πολιτική στην ζώνη του ευρώ είναι αποκλειστικά συνδεδεμένη με τη νομισματική σταθερότητα και τον αυστηρό έλεγχο του πληθωρισμού. Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του μονεταρισμού αυτό είναι αναγκαίο για την άριστη κατανομή των πόρων και την επίτευξη μακροχρόνιας οικονομικής ισορροπίας. Η κατανόηση του πληθωρισμού σαν ένα καθαρά νομισματικό

φαινόμενο φέρνει επίσης το δημόσιο έλλειμμα και τις δημόσιες δαπάνες στο επίκεντρο της αντιπληθωριστικής πολιτικής.

Η νομισματική αντίληψη της Συνθήκης του Μάαστριχτ και του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης περιορίζει αισθητά όχι μόνο τη δυνατότητα επιλογής εναλλακτικών στόχων οικονομικής πολιτικής, αλλά και τους βαθμούς ελευθερίας στην άσκηση εθνικής οικονομικής πολιτικής, αφού καθιστά την τελευταία αρκετά άκαμπτη στη χρησιμοποίηση διαφορετικών μέσων και στόχων. Με το κοινό νόμισμα, η επίτευξη υψηλού βαθμού ευκαμψίας των τιμών, των μισθών και της απασχόλησης είναι ο μόνος μηχανισμός προσαρμογής των πραγματικών οικονομικών μεγεθών σε περίπτωση οικονομικής ύφεσης. Δηλαδή, η όλη διαδικασία προσαρμογής επικεντρώνεται στην αγορά εργασίας, αφού η μακροοικονομική πολιτική αφοπλίζεται από ενεργητικές παρεμβάσεις και περιορίζεται στη διαφύλαξη της νομισματικής σταθερότητας (Allsopp και Vines 1998).

Στο πλαίσιο αυτό η ατζέντα οικονομικής πολιτικής της Ε.Ε. είναι σε μεγάλο βαθμό εμπνευσμένη από τη νεοφιλελεύθερη και μονεταριστική αντίληψη για το ρόλο της οικονομικής πολιτικής. Έτσι, η απορρύθμιση των αγορών και ειδικά η προσαρμογή της αγοράς εργασίας, οι ιδιωτικοποιήσεις, οι περικοπές κρατικών δαπανών και ο αυστηρός έλεγχος του πληθωρισμού με νομισματικά κυρίως μέσα αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ.

Το δόγμα της ελεύθερης αγοράς αποτελεί τη βάση του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που υιοθετεί η Ε.Ε. για το μέλλον της. Στο μοντέλο αυτό δεν υπάρχει ουσιαστικός ρόλος για το κράτος. Η κρατική παρέμβαση περιορίζεται στη διαμόρφωση των κατάλληλων υποδομών για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και στην εκκαθάριση των αγορών από θεσμικές ακαμψίες, ώστε να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα ο μηχανισμός των τιμών που θα δημιουργήσει αυτόματα την κρίσιμη μάζα των ιδιωτικών επενδύσεων που θα φέρουν τη μεγέθυνση στην κάθε εθνική οικονομία και συνολικά στην ευρωπαϊκή οικονομία (Buti και Sapir 1998).

Ολοκληρώνοντας, ενδογενείς και εξωγενείς οικονομικοί, ιδεολογικοί, πολιτικοί και θεσμικοί παράγοντες έπαιξαν κρίσιμο ρόλο στον προσανατολισμό της οικονομικής πολιτικής προς τη νομισματική σταθερότητα και τη διαμόρφωση ενός αυστηρού μακροοικονομικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο του φιλελεύθερου δόγματος που θέλει την απορρυθμισμένη αγορά να δημιουργεί από μόνη της τις αναγκαίες προσαρμογές που απαιτεί ο εκσυγχρονισμός και η οικονομική ανάπτυξη.

3. Χαρακτηριστικά και συνέπειες της οικονομικής πολιτικής, 1980-2000

Τα βασικά χαρακτηριστικά και οι κύριες κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής μιας μικρής και ανοικτής οικονομίας, όπως είναι η ελληνική, έχουν ιδιαίτερη σημασία στον προσδιορισμό βασικών οικονομικών της μεγεθών. Το κρίσιμο, βέβαια, ζήτημα είναι η αποτελεσματικότητα της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής, η επίτευξη δηλαδή των κεντρικών επιδιωκόμενων στόχων της και οι κοινωνικές συνέπειές της. Έχει, λοιπόν, ιδιαίτερη

σημασία η αξιολόγηση των βασικών χαρακτηριστικών της πολιτικής με την οποία οι ελληνικές κυβερνήσεις επιχείρησαν ν' αντιμετωπίσουν τις μείζονες μακροοικονομικές ανισοροπίες και την αναπτυξιακή καθυστέρηση της ελληνικής οικονομίας στις δεκαετίες 1980 και 1990, τη συνέχεια και συνέπεια της πολιτικής αυτής, των αλλαγών που υπέστη και των συνεπειών της στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Βασικοί δείκτες αξιολόγησης της οικονομικής πολιτικής και της οικονομικής συγκυρίας παρουσιάζονται αναλυτικά στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1

Ελλάδα: Βασικοί Οικονομικοί Δείκτες
(μέσος ρυθμός μεταβολής %)

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘ.	ΔΜ.Ε/ΝΑΕΠ	ΔΜ.ΧΡ/ΑΕΠ	Μ1	Μ3	ΒΡ.ΕΠΙΤ	ΙΣΟΤ.ΔΡΧ.
1980	24,9	-2,6	28,6	13,8	24,1	14,3	-13,4
1981	24,5	-9,1	34,5	25,2	36,4	14,3	-10,2
1982	21,1	-6,8	41,3	16,2	28,5	15,3	-8,0
1983	20,2	-7,6	41,9	15,3	22,0	15,3	-18,1
1984	18,5	-8,4	48,0	20,7	30,8	17,8	-14,3
1985	19,3	-11,7	54,7	24,4	28,1	18,4	-15,9
1986	23,0	-9,5	55,9	9,4	20,3	18,5	-21,3
1987	16,4	-9,2	62,2	14,2	24,0	19,1	-9,8
1988	13,5	-11,5	66,8	15,4	23,1	19,3	-7,3
1989	13,7	-14,4	69,9	30,0	24,4	19,0	-7,5
1990	20,4	-16,1	80,7	25,2	15,3	23,0	-8,1
1991	19,5	-11,5	83,3	10,1	12,3	23,3	-11,5
1992	15,9	-12,8	89,0	12,9	14,4	21,7	-8,3
1993	14,4	-13,8	111,6	13,0	15,0	21,2	-9,2
1994	10,9	-10,0	109,3	25,6	8,8	19,0	-7,1
1995	8,9	-10,6	110,1	12,7	10,3	15,5	-3,5
1996	8,2	-7,5	112,2	12,7	9,3	12,8	-1,1
1997	5,5	-4,0	109,5	12,8	9,6	10,3	-1,9
1998	4,7	-2,5	105,4	13,4	8,9		
1999	2,6						
2000	3,2						

Πίνακας 1 (συνέχεια)

ΕΤΟΣ	ΑΕΠ %	ΚΚΑΕΠ	ΕΛ.ΤΡ.ΣΥΝ	ΑΝΕΡΓ.	ΠΡ.ΜΙΣΘ.	ΠΑΡΑΓ.ΕΡΓ.
1980	0,7	50,2	-4,6	2,7	-5,1	1,2
1981	-1,6	52,3	-5,4	4,0	-1,2	-4,9
1982	-1,1	56,6	-4,1	5,8	5,7	-1,6
1983	-1,1	52,8	-4,5	7,9	2,9	-2,5
1984	2,0	52,9	-5,2	8,1	2,2	1,5
1985	2,5	49,9	-8,1	7,8	4,1	1,4
1986	0,5	43,2	-3,7	7,4	-7,7	-0,9
1987	-2,3	41,0	-2,2	7,4	-3,6	-3,0
1988	4,3	42,5	-1,5	7,7	3,8	4,1
1989	3,8	43,4	-3,8	7,5	9,3	2,7
1990	0,0	43,4	-4,3	7,0	2,6	-2,2
1991	3,1	45,8	-1,7	7,7	-4,5	5,0
1992	0,7	46,0	-2,1	8,7	-3,2	-0,6
1993	-1,6	47,4	-0,8	9,7	-3,7	-2,6
1994	2,0	47,7	-0,1	9,6	0,9	0,9
1995	2,1	48,4	-2,5	10,0	4,2	1,3
1996	2,4	51,0	-3,7	10,3	2,8	0,6
1997	3,2	52,7	-4,0	10,3	4,9	3,5
1998	3,7	49,7	-3,0	10,9	2,3	0,3

Πηγή: ΥΠΕΘΟ

Η δεκαετία του 1980 ξεκινάει με την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ. Η νέα κυβέρνηση αντιμετώπισε μια κοινώς παραδεκτή άσχημη οικονομική κατάσταση, με κύρια χαρακτηριστικά της την ύφεση και την υψηλή νομισματική και μακροοικονομική αστάθεια (Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 1982, Τράπεζα της Ελλάδας 1982, OECD 1982, Αλογοσκούφης 1994, Χριστοδουλάκης 1998). Το οικονομικό επιτελείο της εποχής δοκίμασε μια εναλλακτική στρατηγική, βάσει της οποίας θα συνένωνε τη μακροοικονομική και την παραγωγική δομή σε ένα ενιαίο αναπτυξιακό πλαίσιο λειτουργίας της οικονομίας, που προέβλεπε ένα συνδυασμό βραχυχρόνιων μέτρων σταθεροποίησης και μεσομακροχρόνιων μέτρων παραγωγικής αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού της οικονομίας (Τράπεζα της Ελλάδας 1982, Tsakalotos 1991, 1998, Αργεΐτης 2002).

Η στόχευση της οικονομικής πολιτικής στην ανάπτυξη ήταν αναγκαία στο πλαίσιο του «σοσιαλιστικού» πειράματος που φιλοδοξούσε να κάνει την εποχή εκείνη η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ώστε να αποκόψει τον ομφάλιο λώρο της υπανάπτυξης και της εξάρτησης της Ελλάδας από το πολυεθνικό κεφάλαιο και τα δυτικά κέντρα εξουσίας. Παρά την τελική αποτυχία της προσπάθειας αυτής, η περίοδος 1981-1985 ήταν η τελευταία σε όλη

τη μεταπολεμική ιστορία της χώρας μέχρι και σήμερα που ο στόχος της οικονομικής ανάπτυξης μέσω κρατικών παρεμβάσεων και σχεδίων στο παραγωγικό σύστημα είχε κεντρικό ρόλο στην ασκούμενη οικονομική διαχείριση.

Βάσει της αναπτυξιακής στρατηγικής που επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί, ο ρόλος της μακροοικονομικής πολιτικής δεν περιοριζόταν μόνο στη σταθεροποίηση της οικονομίας, αλλά στο να δημιουργήσει το μακροοικονομικό περιβάλλον που θα συνέβαλλε στην αναδιάρθρωση της οικονομίας και στην επιτυχία των μεσομακροχρόνιων πολιτικών ανάπτυξης, μέσω της ενεργοποίησης της εγχώριας ζήτησης. Στο σενάριο αυτό, η σταθερότητα του μακροοικονομικού συστήματος θα εξαρτιόταν από την αναπτυξιακή εξέλιξη της οικονομίας, ενώ η αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής θα εξαρτιόταν από τη συμβολή της στη διαμόρφωση συνθηκών οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό εφαρμόστηκε ένα μείγμα σταθεροποιητικής μακροοικονομικής πολιτικής με επεκτατικό προσανατολισμό. Οι δύο αυτές αντικρουόμενες όψεις της οικονομικής διαχείρισης δημιουργούσαν έλλειψη εσωτερικής συνέπειας και συνοχής ειδικά μεταξύ του περιοριστικού χαρακτήρα της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής και του επεκτατικού χαρακτήρα της εισοδηματικής πολιτικής που εφαρμόστηκε. Οι εσωτερικές αντιφάσεις της ασκούμενης πολιτικής και οι συχνές μεταβολές της προκάλεσαν τελικά μεγάλο έλλειμμα αξιοπιστίας κυρίως της μακροοικονομικής πολιτικής με αρνητικές συνέπειες στην αποτελεσματικότητά της, αλλά και στη συνοχή και στη σταθερότητα του μακροοικονομικού συστήματος².

Οι μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας το 1985 δείχνουν ότι το μείγμα μακροοικονομικής και διαρθρωτικής πολιτικής που εφαρμόστηκε δεν πέτυχε το σταθεροποιητικό και αναπτυξιακό αποτέλεσμα που επεδίωκε. Αυτό δημιούργησε ένα αρνητικό πλαίσιο αξιολόγησης της αναπτυξιακής στρατηγικής και της μακροοικονομικής διαχείρισης που είχε εφαρμοστεί. Ουσιαστικά η οικονομική διαχείριση της περιόδου 1981-1985 εγκλωβίστηκε ανάμεσα στις βραχυχρόνιες απαιτήσεις της οικονομίας και τις βραχυχρόνιες συνέπειες που η ίδια είχε πάνω στην οικονομία. Το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον εγκλωβισμό της μακροοικονομικής πολιτικής στο εκλογικό κόστος των συνεπειών της. Το βάρος του πολιτικού κόστους εγκλώβισε την οικονομική στρατηγική της παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας στη βραχυχρόνια - εκλογική διαχείριση της οικονομικής συγκυρίας. Και όταν οι επιδόσεις δεν ήταν οι αναμενόμενες, χρεώθηκε την αποτυχία. Η εφαρμογή της δεν είχε επαρκή χρονικό ορίζοντα ώστε να στηρίξει τις μεσομακροχρόνιες πολιτικές αναδιάρθρωσης της παραγωγής και ανάπτυξης της οικονομίας.

Η οικονομική συγκυρία στα μέσα της δεκαετίας του 1980, μορφοποιημένη από τις άμεσες ανάγκες της οικονομίας για σταθεροποίηση, αλλά και κάτω από τις πιέσεις των διεθνών αγορών και την κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού διαμόρφωσε τις προϋποθέσεις για μια ριζική αλλαγή στο χαρακτήρα και τον προσανατολισμό της οικονομικής πολι-

2. Για μια περισσότερο λεπτομερειακή ανάλυση των χαρακτηριστικών της οικονομικής πολιτικής την περίοδο 1980-2000, βλ. Αργεήτης (2002).

τικής στην Ελλάδα. Η στροφή της οικονομικής πολιτικής προς την οικονομική ορθοδοξία έγινε αμέσως μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ στις βουλευτικές εκλογές του 1985 με την εφαρμογή ενός διетуός Προγράμματος Οικονομικής Σταθεροποίησης. Με το πρόγραμμα αυτό η Ελλάδα ουσιαστικά εγκατέλειπε την πολιτική της βαθμιαίας οικονομικής προσαρμογής και σταθεροποίησης μέσω της ανάπτυξης και υιοθετούσε τη στρατηγική της ταχείας οικονομικής προσαρμογής. Κεντρικός άξονας της νέας στρατηγικής ήταν η μακροοικονομική σταθερότητα, η επίτευξη της οποίας απαιτούσε ένα συνδυασμό αυστηρών μέτρων δημοσιονομικής, νομισματικής και εισοδηματικής πολιτικής. Στα πλαίσια της νέας στρατηγικής, η ανάπτυξη της οικονομίας εμφανιζόταν ως το φυσιολογικό αποτέλεσμα της μακροοικονομικής σταθερότητας και των θετικών συνεπειών της τελευταίας στη λειτουργία των αγορών και στη συμπεριφορά του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας. Έμφαση δινόταν πλέον στην ανάγκη εφαρμογής σταθεροποιητικού σοκ στην οικονομία, ώστε να απελευθερωθούν πόροι που θα ανακατανομηθούν μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των επενδύσεων στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας. Η επίτευξη του στόχου αυτού ήταν εφικτή μόνο με δραστική μείωση των πραγματικών εισοδημάτων και της εσωτερικής ζήτησης, κυρίως μέσω της μείωσης της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης (Σπράος 1989).

Η αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των κερδών είχε κεντρικό ρόλο στο μηχανισμό συσσώρευσης κεφαλαίου. Ο ρόλος των μισθών περιορίζεται πλέον στον προσδιορισμό του κόστους παραγωγής και του ποσοστού απόδοσης των επενδύσεων, ενώ η αύξηση της ζήτησης παραχωρεί στην αύξηση των επιχειρηματικών κερδών και στη βελτίωση της αποδοτικότητας του κεφαλαίου τον κύριο ρόλο στην ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων. Στο νέο σενάριο άσκησης της οικονομικής πολιτικής η μακροοικονομική σταθερότητα προηγείται της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ ο ιδιωτικός τομέας είναι ο κρίσιμος μηχανισμός μετάδοσης της αναπτυξιακής συμβολής της μακροοικονομικής πολιτικής στον πραγματικό τομέα της οικονομίας.

Και οι δύο αυτές αλλαγές προέρχονται από τη μεταβολή που επιχειρήθηκε στον κεντρικό μηχανισμό σύνδεσης της μακροοικονομικής πολιτικής και των πολιτικών προσφοράς. Ο νέος συνδυασμός κρίκος μεταξύ σταθεροποίησης και ανάπτυξης ήταν ο ορθόδοξος μηχανισμός κερδών - ιδιωτικών επενδύσεων. Σύμφωνα με την ορθόδοξη αντίληψη που βαθμιαία κυριαρχούσε στην οικονομική πολιτική που εφάρμοζε το ΠΑΣΟΚ, ο ιδιωτικός τομέας αποτελούσε τον ηγετικό πόλο στο αναπτυξιακό μοντέλο της ελληνικής οικονομίας. Ο δημόσιος τομέας, αντίθετα, δέσμευε παραγωγικούς πόρους στην κατανάλωση και παρήγαγε ελλείμματα και εμπλοκές στη εύρυθμη λειτουργία των αγορών. Η μετακίνηση αυτή στις οικονομικές ιδέες του ΠΑΣΟΚ αποτέλεσε τη βάση οικοδόμησης ενός νέου πεδίου διαρθρωτικών παρεμβάσεων στην οικονομία που θα εξασφάλιζαν την αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών» (Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος 1986). Η απορρύθμιση και η ευκαμψία των αγορών ήταν το νέο πλαίσιο της διαρθρωτικής πολιτικής.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η ελληνική οικονομία δεν είχε πετύχει κάποια πρόοδο στη διαμόρφωση συνθηκών σταθεροποίησης και ειδικά της ανάπτυξης της. Ιδιαίτερα

ανησυχητική ήταν η αύξηση της ανεργίας, η διεύρυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων και η μεγάλη απόκλιση των οικονομικών επιδόσεων της Ελλάδας από τη μέση απόδοση των ευρωπαϊκών χωρών. Η Έκθεση της επιτροπής Αγγελόπουλου (1990) παρατηρούσε ότι οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν για τη σταθεροποίηση της οικονομίας είχαν περιορισμένα και πρόσκαιρα αποτελέσματα χωρίς παράλληλη θετική μεταβολή στο διαρθρωτικό πεδίο της οικονομίας και προειδοποιούσε για μια νέα φάση στασιμότητας. Πώς αντέδρασαν οι επόμενες κυβερνήσεις και οι ασκούντες την οικονομική πολιτική μπροστά στη νέα αυτή συσσώρευση οικονομικών ανισορροπιών;

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 ολοκληρώθηκε η νεοφιλελεύθερη στροφή της οικονομικής πολιτικής, αρχικά με τις επιλογές των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας και από το 1994 και ύστερα από τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αρχικά έθεσε σε εφαρμογή ένα μεσοχρόνιο πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης με το οποίο επιχείρησε την πλήρη προσαρμογή της οικονομικής πολιτικής στη νεοφιλελεύθερη πλατφόρμα των προτεινόμενων από τους Διεθνείς Οργανισμούς (ΔΝΤ και ΟΟΣΑ) πακέτων μέτρων σταθεροποίησης της οικονομίας. Το πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης έθετε δύο κεντρικές προτεραιότητες. Την άσκηση έντονα περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής, κυρίως δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής, και την αποκρατικοποίηση της οικονομίας. Η Νέα Δημοκρατία ανήγαγε την ποσοτική σχέση δημόσιου - ιδιωτικού τομέα σε κεντρικό άξονα της οικονομικής πολιτικής της για την επίτευξη συνθηκών οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τη φιλελεύθερη οικονομική αντίληψη, η υπερδιόγκωση του δημόσιου τομέα και των δημόσιων ελλειμμάτων ήταν οι βασικές αιτίες των απογοητευτικών επιδόσεων της οικονομίας στη δεκαετία του 1980 (Αλογοσκούφης 1992, 1994· Κολλίντζας και άλλοι 1992· Μπήτρος 1992).

Από το 1993 και ύστερα, η οικονομική πολιτική της χώρας ευθυγραμμίστηκε βάσει των κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχτ, όπως αυτά υλοποιούνταν στα Προγράμματα Σύγκλισης τα οποία βασίζονταν σε δύο άξονες. *Πρώτον*, στη συνέχιση και εντατικοποίηση της διαδικασίας μακροοικονομικής προσαρμογής. *Δεύτερον*, στη συνέχιση και ενίσχυση των διαρθρωτικών αλλαγών «εκκαθάρισης» των αγορών και της αποκρατικοποίησης. Η εφαρμογή αυστηρών μακροοικονομικών πολιτικών προσαρμογής της ζήτησης, μέσω ανακατανομής του πλούτου σε βάρος της εργασίας, διευρυμένων με στοιχεία πολιτικών προσφοράς ήταν η βάση της νεοφιλελεύθερης αρχιτεκτονικής των Προγραμμάτων Σύγκλισης. Η μείωση των δανειακών αναγκών και η εξυγίανση του δημόσιου τομέα θα έκριναν την επιτυχία του προγράμματος σταθεροποίησης και προσαρμογής της οικονομίας, αλλά και την επιτυχία του προγράμματος διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Ο συνδυασμός κρίκος της σταθεροποιητικής και αναπτυξιακής πολιτικής ήταν το πρόγραμμα αποκρατικοποίησης. Σύμφωνα με το μονεταριστικό - νεοφιλελεύθερο μοντέλο οικονομικής πολιτικής, η μείωση των δημόσιων ελλειμμάτων και γενικότερα ο περιορισμός του δημόσιου τομέα είναι η αναγκαία συνθήκη για εξασφάλιση συνθηκών νομισματικής σταθερότητας και ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης. Η συλλογιστική είναι ότι η επίτευξη των παραπάνω στόχων οδηγεί στην απελευθέρωση εγχώριας αποταμίευσης η οποία θα μπορούσε να ανακατανεμηθεί προς τη χρηματοδότηση ιδιωτικών επενδύσεων. Η προσδοκώμενη

μείωση των πραγματικών επιτοκίων, αποτέλεσμα της μείωσης των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, θα κινητοποιούσε το μηχανισμό των ιδιωτικών επενδύσεων. Στην ενεργοποίηση του μηχανισμού αυτού θα συνέβαλλε και η άσκηση αυστηρής εισοδηματικής πολιτικής, η οποία θα μείωνε τον πραγματικό μισθό και το κόστος εργασίας, αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητα.

Η διαδικασία ανακατανομής των πόρων για να γίνει αποτελεσματική και να μετασχηματιστεί σε ανάπτυξη προϋποθέτει, σύμφωνα με το κυρίαρχο σενάριο, απορρύθμιση των αγορών, ώστε να λειτουργήσει εύρυθμα ο μηχανισμός των τιμών. Συνεπώς, η αποκρατικοποίηση θα έπρεπε να συνοδεύεται από διαρθρωτικές πολιτικές ελαστικοποίησης των αγορών και βελτίωσης του ανταγωνισμού (Αλογοσκούφης και άλλοι 1992, Κολλίντζας και Μπήτρος 1992).

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 οι οικονομικές επιδόσεις της χώρας παρουσίασαν βελτίωση κυρίως στην κατεύθυνση της μακροοικονομικής σταθερότητας. Η ελληνική οικονομία ικανοποίησε τα περισσότερα από τα κριτήρια που έθετε η Συνθήκη του Μάαστριχτ και το 2001 έγινε το δωδέκατο μέλος της ΟΝΕ. Υπάρχουν όμως μερικά ερωτήματα που περιμένουν απάντηση όσον αφορά τις πραγματικές συνέπειες των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στη διάρκεια της εικοσαετίας.

Η επιτυχία της οικονομικής πολιτικής δεν πρέπει να αξιολογηθεί μόνο με κριτήριο τον πληθωρισμό και το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, αλλά απαιτεί βαθύτερη διερεύνηση για να εκτιμηθεί το κατά πόσο έχουν συντελεστεί οι μετασχηματισμοί στο μακροοικονομικό και στο παραγωγικό σύστημα της ελληνικής οικονομίας που τελικά θα προσδιορίσουν τη διατηρησιμότητα της δυναμικής της μεγέθυνσης. Οι θεσμικές και διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην κατεύθυνση της απορρύθμισης των αγορών είναι αμφίβολο αν συμβάλουν στον εκσυγχρονισμό και την ποιοτική διεύρυνση του παραγωγικού συστήματος. Η κατάσταση που είχε διαμορφωθεί σήμερα στο εξωτερικό ισοζύγιο της χώρας δημιουργεί προβληματισμό και ανησυχία για το μέλλον της Ελλάδας στην ΟΝΕ και στη διευρυμένη Ε.Ε., ειδικά όταν στην εκτίμησή μας συνυπολογίσουμε ότι οι στόχοι της χώρας μας δεν περιορίζονταν στη διαμόρφωση συνθηκών νομισματικής σταθερότητας, αλλά και στην προώθηση της πραγματικής σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τις οικονομίες των άλλων χωρών της Ε.Ε.. Η αύξηση της ανεργίας και η αυστηρή εισοδηματική πολιτική πέτυχαν τον αναδιανεμητικό τους στόχο, δίνοντας ικανοποίηση στις «ανάγκες» των αγορών και αυξάνοντας την κερδοφορία του ιδιωτικού κεφαλαίου. Οι στατιστικές των νέων παραγωγικών επενδύσεων (Εκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας 2002) δεν φαίνεται ωστόσο να ικανοποιούν την πραγματική ανάγκη επέκτασης του παραγωγικού συστήματος. Η εξασθένηση της κοινωνικής συνοχής της χώρας και η όξυνση της οικονομικής ανισότητας και των φαινομένων φτώχειας αποκαλύπτουν ότι οι μεγαλύτερες αποτυχίες της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής είναι οι κοινωνικές.

Η μεταπολεμική εμπειρία της Ελλάδας και ειδικότερα η πορεία της τις τελευταίες δύο δεκαετίες δείχνει ότι η μακροοικονομική σταθερότητα και η διατηρησιμότητά της δεν μπορούν να επιτευχθούν μέσω της μονόπλευρης άσκησης σταθεροποιητικών πολιτικών, που δεν συνοδεύονται από δυναμικούς μετασχηματισμούς στην παραγωγική δομή της

οικονομίας. Η μακροοικονομική σταθερότητα χωρίς πραγματική οικονομική ανάπτυξη θα είναι επίπλαστη και εύκολα αντιστρέψιμη στην πρώτη αρνητική οικονομική συγκυρία. Στις αρχές του 21ου αιώνα, η οικονομική πολιτική της χώρας μας εξακολουθεί να είναι εγκλωβισμένη στα ίδια διλήμματα που θέτουν η μακροοικονομική σταθεροποίηση και η ανάπτυξη του παραγωγικού συστήματος. Η κατάσταση αυτή δεν μπορεί παρά να αποτελεί απόδειξη της διαχρονικής ανεπάρκειας και αναποτελεσματικότητας των ασκούμενων οικονομικών πολιτικών και της ανευθυνότητας των κυβερνήσεων ν' αντιμετωπίσουν με σοβαρότητα τα πραγματικά προβλήματα της οικονομίας και της ανάγκης αναζήτησης και εφαρμογής μιας νέας, διαφορετικής πολιτικής.

4. Κεντρικοί πυλώνες εναλλακτικής οικονομικής πολιτικής

Οι αναπτυξιακές επιδόσεις και προοπτικές μιας οικονομίας και η δυναμική του παραγωγικού της συστήματος δίνουν μια διαφορετική διάσταση στα προβλήματα των μακροοικονομικών ανισορροπιών της. Κατά βάσιν θέτουν το πρόβλημα της αλληλεπίδρασης μεταξύ του παραγωγικού και μακροοικονομικού συστήματος. Η ύπαρξη μιας τέτοιας σχέσης αλληλοσύνδεσης σημαίνει ότι η οικονομική πολιτική πρέπει να είναι σύνθετη και πολύπλευρη και πάντως αποσυνδεδεμένη από τα ανιστόρητα ορθόδοξα μοντέλα που περιορίζονται στον προσδιορισμό τιμών - στόχων για συγκεκριμένες νομισματικές και δημοσιονομικές μεταβλητές. Συνεπώς προκύπτει η ανάγκη διεύρυνσης του πλαισίου άσκησης πολιτικής προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης μιας στρατηγικής και ενός μείγματος διαρθρωτικών και μακροοικονομικών πολιτικών που θα αντιμετωπίζουν σε μια πιο διαχρονικά ολοκληρωμένη βάση τις ανάγκες ανάπτυξης, σταθεροποίησης και μετασχηματισμού της οικονομίας της χώρας στη νέα παγκόσμια οικονομική γεωγραφία.

Η διαμόρφωση του κατάλληλου μείγματος οικονομικής πολιτικής καθίσταται ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις εξελίξεις σε πολλούς τομείς της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής δομής της χώρας σε ένα περιβάλλον σημαντικών εξωτερικών περιορισμών. Όσον αφορά τη σφαίρα της οικονομίας, η πολυπλοκότητα της τρέχουσας ιστορικής συγκυρίας επιβάλλει τη συνδυασμένη εφαρμογή πολιτικών πρωτοβουλιών στα εξής στρατηγικά πεδία παρέμβασης:

1. Στη μακροοικονομική δομή,
2. στην παραγωγική δομή με διαμόρφωση μεσομακροχρόνιων αναπτυξιακών στρατηγικών για την ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων με αιχμή τις νέες τεχνολογίες,
3. στο θεσμικό περιβάλλον της οικονομίας με τη διαμόρφωση και ανάπτυξη νέων δομών στην κατεύθυνση εκσυγχρονισμού της οικονομίας και υπέρβασής της από αντιλήψεις, νοοτροπίες και πρακτικές του παρελθόντος (επιχειρηματικότητα, νέες ισορροπίες στη σχέση δημόσιου - ιδιωτικού τομέα, νέο εργασιακό περιβάλλον με μείωση του χρόνου εργασίας, εκπαιδευτικό σύστημα, έρευνα κ.ά.).

Η ανάλυση που ακολουθεί θα επικεντρωθεί στο πρώτο πεδίο πολιτικών επιλογών,

αναπτύσσοντας ορισμένες βασικές ιδέες πάνω στις οποίες θα πρέπει να στηριχτεί μια εναλλακτική μακροοικονομική πολιτική. Κάθε τέτοιο εγχείρημα θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η άσκηση εθνικής οικονομικής διαχείρισης και η διαμόρφωση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος συνδέονται πλέον άμεσα με την πορεία και τις εξελίξεις στη ζώνη του ευρώ. Συνεπώς, η αναζήτηση μιας νέας οικονομικής πολιτικής θα πρέπει να κινείται μέσα σε ένα πλαίσιο αμφισβήτησης της σημερινής αρχιτεκτονικής της ΟΝΕ, η αξιολόγηση δε της αποτελεσματικότητάς της θα πρέπει να γίνει βάσει του κριτηρίου της σταθερότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας, αλλά και της διαμόρφωσης των προϋποθέσεων για μια δυναμική πορεία μεγέθυνσης των εθνικών οικονομιών με μακροοικονομική σταθερότητα και κοινωνική συνοχή.

Δύο πεδία παρέμβασης

Αυτό που παρατηρούμε σήμερα στη χώρα μας, αλλά και παγκοσμίως, είναι η υπερβολική έλλειψη αναγνώρισης της πολιτικής και ιδεολογικής φύσης των επιλογών οικονομικής πολιτικής που, βάσει ισχυρισμών, επιβάλλονται από τους αμελικτους νόμους της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και των ελεύθερων αγορών. Αποκρύπτεται το γεγονός ότι οι απελευθερωμένες αγορές και η φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση είναι αποτέλεσμα πολιτικής και ιδεολογικής επιλογής. Βασική υποχρέωση της προοδευτικής σκέψης είναι να επαναφέρει την πολιτική διάσταση στο πεδίο της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής με την ανάδειξη των κοινωνικών συνεπειών της και με την κριτική στη μονόδρομη επιλογή του οικονομικού φιλελευθερισμού.

Η φιλελεύθερη πολιτική στηρίζεται σε τρεις μακροοικονομικές βάσεις: τη νομισματική σταθερότητα, τη δημοσιονομική αυστηρότητα και την ελαστικότητα του κόστους εργασίας, καθώς επίσης και στην απορρύθμιση των αγορών. Βάση της είναι οι ορθόδοξες ιδέες και υποθέσεις ότι ο κρατικός προϋπολογισμός και το χρήμα δεν μπορούν να επηρεάσουν τον πραγματικό τομέα της οικονομίας, δηλαδή να τονώσουν την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση, αφού τα προβλήματα αυτά οφείλονται απλά στις ακαμψίες των αγορών. Η λανθασμένη αυτή αντίληψη για τη λειτουργία των οικονομιών της αγοράς είναι η κυρίαρχη αντίληψη και βασικό χαρακτηριστικό της σημερινής πραγματικότητας στην Ευρώπη και παγκοσμίως, όσον αφορά την άσκηση οικονομικής πολιτικής. Η οικονομική ιστορία διδάσκει ότι η τυφλή πίστη στις αναπτυξιακές δυνατότητες του μηχανισμού της αγοράς και η μυθοποίηση της νομισματικής σταθερότητας δεν δημιουργούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την οικονομική και ειδικά για την κοινωνική πρόοδο. Αντίθετα, η εφαρμογή του ορθόδοξου μοντέλου οικονομικής διαχείρισης είναι περισσότερο πιθανό να καθυστερήσει την επιθυμητή πραγματική σύγκλιση των ευρωπαϊκών οικονομιών και να προκαλέσει ζώνες οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων στο εσωτερικό των χωρών και στο εσωτερικό της Ε.Ε., με αποσταθεροποιητικές πολιτικές επιπτώσεις στο μέλλον της ίδιας της Ε.Ε. Επίσης, η εφαρμογή των πολιτικών αυτών συνέβαλε στη στασιμότητα και την επιβράδυνση του οικονομικού δυναμισμού των εθνικών οικονομιών, στη

δραματική αύξηση της ανεργίας, στην όξυνση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Λάζαρης 2001, Ρουμελιώτης 2002). Καθίσταται, λοιπόν, αναγκαία η διαμόρφωση μιας άλλης πολιτικής, η οποία θεωρητικά να στηρίζεται σε μια διαφορετική, από την ορθόδοξη, αντίληψη για τη λειτουργία του οικονομικού μηχανισμού.

Κεντρικοί στόχοι

Κεντρικοί στόχοι της μακροοικονομικής πολιτικής των χωρών - μελών της Ε.Ε. πρέπει να είναι η πλήρης απασχόληση, η δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος και η περιβαλλοντική ισορροπία. Επίσης, ο στόχος της οικονομικής μεγέθυνσης πρέπει να προτάσσεται εκείνου της σταθερότητας των τιμών. Έμφαση πρέπει να δίνεται στην τόνωση της ζήτησης, χωρίς ωστόσο να υποτιμώνται οι περιορισμοί της προσφοράς στην εκδήλωση μακροοικονομικών ανισορροπιών. Η τελευταία περίπτωση εκφράζει καλύτερα την οικονομική δομή της Ελλάδας, όπου οι μεσομακροχρόνιες διαρθρωτικές παρεμβάσεις είναι αναγκαίες. Είναι φανερό ότι η μη ορθόδοξη αυτή αντίληψη της οικονομικής πολιτικής έχει επιρροές από αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε προσδευτική μακροοικονομική θεωρία, στο βαθμό που υιοθετεί α) την ιστορική εμπειρία ότι η οικονομία της αγοράς δεν διαθέτει εκείνους τους αυτόματους μηχανισμούς που θα οδηγήσουν στην πλήρη απασχόληση και στη μείωση της οικονομικής ανισότητας και β) την υπόθεση ότι η διαχείριση της συνολικής ζήτησης έχει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας. Συνεπώς, η θεωρητική αυτή προσέγγιση σημαντικά διαφέρει από το νέο μονεταρισμό και τη φιλελεύθερη αρχιτεκτονική που διαπνέουν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και το Σύμφωνο Σταθερότητας.

Η επίτευξη των στόχων αυτών προϋποθέτει την εφαρμογή ενός διαφορετικού μείγματος μακροοικονομικών πολιτικών και τη δημιουργία ενός κατάλληλου θεσμικού περιβάλλοντος που θα υποστηρίξει την εφαρμογή τους. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι προϋποθέτει ένα διαφορετικό τρόπο κατανόησης της λειτουργίας μιας οικονομίας. Κατά την άποψή μας, η ιδεολογική υπέρβαση από την κυρίαρχη οικονομική ορθοδοξία είναι ένας από τους πιο σημαντικούς περιορισμούς στην υιοθέτηση της εναλλακτικής πολιτικής.

Πλαίσιο προτάσεων πολιτικής

Στο πλαίσιο της ιδεολογικής υπέρβασης εντάσσεται πρώτα απ' όλα η μεταβολή των σημεινών αντιλήψεων για το ρόλο και τη σημασία των χρηματοπιστωτικών αγορών· ειδικότερα, η αμφισβήτηση της ιδέας ότι μια χώρα δεν μπορεί να επιχειρήσει την εφαρμογή μιας πολιτικής πλήρους απασχόλησης, παρά μόνο αν διακινδυνεύσει μια φυγή κεφαλαίων που θα υπονομεύσει τελικά την αποτελεσματικότητα της πολιτικής. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υποτιμηθεί η σχετική δύναμη που έχουν σήμερα τα βραχυχρόνια κερδοσκοπικά κεφάλαια να επηρεάζουν τα επιτόκια αλλά και τις δημοσιονομικές αποφάσεις των κυβερνήσεων, ειδικά εκείνων με πολιτική προδιάθεση στην εύκολη υιοθέτησή τους. Είναι επομένως απαραίτητο ή όλη αρχιτεκτονική μιας νέας οικονομικής πολι-

τικής να αρχίζει από τη φορολόγηση ή και τον άμεσο έλεγχο της κίνησης κεφαλαίων, προκειμένου να τεθεί ως προτεραιότητα η οικονομική μεγέθυνση και η πλήρης απασχόληση. Ο Κέυνς είχε αναφερθεί στη χρησιμότητα μιας τέτοιας πολιτικής από τη δεκαετία του 1930. Η υιοθέτηση ενός φόρου στις ενδοκοινοτικές κινήσεις κεφαλαίων και στις κινήσεις κεφαλαίων μεταξύ ΕΕ - ΗΠΑ - Ιαπωνία - π.χ. ενός φόρου Τόμπιν- θα αποτελούσε μια κοινωνικά υγιή πηγή εσόδων του κοινοτικού προϋπολογισμού και ειδικότερα των διαρθρωτικών ταμείων. Στα θετικά μια τέτοιας ρύθμισης θα ήταν, εκτός της νομισματικής σταθερότητας, και η αύξηση της χρηματοδότησης επενδυτικών προγραμμάτων και προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων και την πραγματική σύγκλιση των οικονομιών των χωρών-μελών της Ε.Ε. Μια τέτοια εξέλιξη θα είχε επίσης θετικά αποτελέσματα για τη μεγέθυνση της ευρωπαϊκής οικονομίας και την απασχόληση.

Το ευρώ, αν και περιορίζει την κερδοσκοπία στις χρηματοπιστωτικές αγορές στο εσωτερικό της Ε.Ε., δεν υποκαθιστά τη δημοκρατική παρέμβαση για τη ρύθμιση και τον έλεγχο των χρηματοπιστωτικών αγορών, ούτε από μόνο του λύνει το πρόβλημα της απονευροποίησης, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και το Σύμφωνο Σταθερότητας, των μακροοικονομικών εργαλείων πολιτικής που θα επέτρεπαν μια παρέμβαση προς όφελος της απασχόλησης και της μεγέθυνσης. Συνεπώς, μια αλλαγή στους στόχους της οικονομικής πολιτικής συνεπάγεται την άμεση σύγκρουση με τα συμφέροντα του ευρωπαϊκού και διεθνούς χρηματιστικού κεφαλαίου, το οποίο κυρίως ωφελείται από τις περιοριστικές πολιτικές και την απορρύθμιση των αγορών των τελευταίων χρόνων.

Ο ρόλος της νομισματικής πολιτικής και η ΕΚΤ

Η αρχιτεκτονική του Συμφώνου Σταθερότητας και της Συνθήκης του Μάαστριχτ επικεντρώνεται στην επίτευξη χαμηλού πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ με την άσκηση αυστηρής νομισματικής πολιτικής από την ανεξάρτητη ΕΚΤ. Η αρνητική επίδραση της νομισματικής πολιτικής στον πληθωρισμό και τις πληθωριστικές προσδοκίες γίνεται μέσω της συμπίεσης της ζήτησης, αποτέλεσμα που έχει αρνητικές συνέπειες στις επενδύσεις και το σχηματισμό παραγωγικού κεφαλαίου, στη δυναμική της μεγέθυνσης και μέσω αυτών στην απασχόληση. Αλλά ο σχηματισμός παγίου κεφαλαίου μέσω νέων επενδύσεων αυξάνει την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας και την προσφορά, συνεπώς αποτελεί κρίσιμο προσδιοριστικό παράγοντα μιας αντιπληθωριστικής πολιτικής.

Η άσκηση αυστηρής νομισματικής πολιτικής μπορεί έτσι να προκαλέσει αρνητικές επιπτώσεις στη μελλοντική μεγέθυνση και στην παραγωγική ικανότητα και συνεπώς στη δυνατότητα μιας οικονομίας να πετύχει υψηλά επίπεδα απασχόλησης χωρίς πληθωριστικές πιέσεις. Αυτό που χρειάζεται σήμερα η Ευρώπη είναι να αυξήσει την παραγωγική της ικανότητα, ώστε να υποστηρίξει την αύξηση της απασχόλησης (Αλεξίου και Αργείτης προσεχώς). Η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής είναι μια πρώτη προϋπόθεση. Αναγκαία αλλά ανεπαρκής, στο βαθμό που η περιοριστική δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτι-

κή αποπληθωρίζουν την οικονομία δημιουργώντας ελλείμματα ζήτησης. Στην αύξηση των επενδύσεων μπορεί να συμβάλει η ενίσχυση θεσμών όπως της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, αλλά και η δημιουργία θεσμών διαμόρφωσης των μισθών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η μείωση των επιτοκίων προϋποθέτει ωστόσο την εγκατάλειψη του δόγματος του σκληρού ευρώ, ειδικά στις σημερινές συνθήκες που ο κίνδυνος είναι η ύφεση και όχι οι πληθωριστικές προσδοκίες. Αλλά η άσκηση της νομισματικής πολιτικής από μία ανεξάρτητη ΕΚΤ που θα ασχολείται αποκλειστικά με τη σταθερότητα του πληθωρισμού και του νομίσματος, δεν μπορεί παρά να επιβραδύνει αυτή την πτωτική εξέλιξη των επιτοκίων, και η πρόσφατη εμπειρία της πολιτικής της ΕΚΤ το επιβεβαιώνει. Πρέπει επομένως να υπάρξουν αλλαγές στο θεσμικό καθεστώς της ΕΚΤ με ενίσχυση της διαφάνειας και του δημοκρατικού ελέγχου των αποφάσεών της.

Ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής

Δεν υπάρχει κανένας λόγος που να μας κάνει να πιστεύουμε ότι σε μια οικονομία της αγοράς ο ιδιωτικός τομέας από μόνος του μπορεί να δημιουργήσει την ενεργό ζήτηση που απαιτείται στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Πολύ περισσότερο όταν ασκούνται φιλελεύθερες πολιτικές. Τα δημόσια ελλείμματα και το δημόσιο χρέος στις χώρες μέλη της Ε.Ε. συντηρούνται και αυξάνονται τα τελευταία χρόνια από τους χαμηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης, αποτέλεσμα, ως ένα βαθμό, της φιλελεύθερης μακροοικονομικής διαχείρισης. Η κινητοποίηση των δημόσιων δαπανών για τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας θα είχε επιτρέψει την ανάκαμψη προκαλώντας πρόσθετα δημοσιονομικά έσοδα.

Συνεπώς, η επίτευξη του στόχου της πλήρους απασχόλησης είναι πιθανό να απαιτεί τη δημιουργία δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ανάλογα με την οικονομική συγκυρία, που θα καλύψουν τη διαφορά αποταμίευσης και επένδυσης. Στα πλαίσια της επιστημονικής και πολιτικής συζήτησης που γίνεται σήμερα στην Ε.Ε., η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να αναβαθμιστεί. Στην προσπάθεια αυτή πρέπει, α) οι σημερινοί περιορισμοί στους εθνικούς προϋπολογισμούς να απομακρυνθούν και οι εθνικές κυβερνήσεις να διαμορφώνουν τις δημοσιονομικές πολιτικές τους όπως αυτές κρίνουν κατάλληλες βάσει των οικονομικών συγκυριών που αντιμετωπίζουν και τις εκτιμήσεις τους για το όφελος και το κόστος των επιλογών τους, β) η Ε.Ε. να προχωρήσει στις θεσμικές εκείνες παρεμβάσεις που θα βελτιώσουν και θα ενισχύσουν το συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών, γ) θεσμικές παρεμβάσεις πρέπει να υλοποιηθούν στην κατεύθυνση άσκησης ευρωπαϊκής δημοσιονομικής πολιτικής στο πλαίσιο μιας αλλαγής στο υπάρχον καθεστώς άσκησης της οικονομικής πολιτικής όπου η ΕΚΤ έχει κυρίαρχο ρόλο.

Το σύνολο των παρεμβάσεων αυτών θα επέτρεπαν τη χρηματοδότηση και επέκταση των δημόσιων υπηρεσιών σε νέες λειτουργίες (κοινωνικές, υγιεινής, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές, πρόνοιας) που θα ανασυγκροτούσαν το ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος.

Στην περίπτωση της χώρας μας σημαντική συμβολή στην άμβλυνση των δημοσιονομικών ανισορροπιών θα είχε μια ουσιαστική φορολογική μεταρρύθμιση. Μελέτες έχουν δείξει (Βαϊτσος 1993, Αργεΐτης 2002) ότι βασική αιτία της ελλειμματικότητας του κρατικού προϋπολογισμού στην Ελλάδα, συγκριτικά με άλλες χώρες-μέλη της Ε.Ε., δεν είναι το υψηλό επίπεδο των δημόσιων δαπανών, αλλά η σημαντική υστέρηση των δημόσιων εσόδων. Η ουσιαστική αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, η διαφάνεια, ο εκσυγχρονισμός των υπεύθυνων υπηρεσιών και η ενίσχυση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος θα ήταν κατάλληλα βήματα για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

5. Συμπεράσματα

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η ασκηθείσα οικονομική πολιτική στη χώρα μας, ως αποτέλεσμα εσωτερικών και εξωτερικών επιδράσεων, έκανε μια ουσιαστική στροφή προς την οικονομική ορθοδοξία, ενώ στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 απέκτησε νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά και προσανατολισμούς. Η πολιτική αυτή ήταν αναποτελεσματική, αφού εκτός μιας εύθραυστης σταθεροποίησης δεν έχει πετύχει τον επιθυμητό παραγωγικό εκσυγχρονισμό και τη δημιουργία διατηρήσιμων συνθηκών μεγέθυνσης, ενώ έχει οξύνει βασικά κοινωνικά προβλήματα.

Η άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής στη χώρα μας συνδέεται πλέον άμεσα με την αρχιτεκτονική της πολιτικής της Ε.Ε. Στο νεο-ορθόδοξο πλαίσιο οικονομικής πολιτικής η μακροοικονομική συνοχή επιτυγχάνεται σε βάρος της κοινωνικής συνοχής. Και αυτό δεν μπορεί να συνεχιστεί αφού έχει ήδη προκαλέσει μεγάλα κοινωνικά και δημοκρατικά ελλείμματα. Είναι σαφές ότι η πλήρης απασχόληση και η δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος ως κεντρικοί στόχοι της μακροοικονομικής διαχείρισης είναι πολιτικές αποφάσεις που η επιτυχία τους θα εξαρτηθεί από το πόσες ευρωπαϊκές χώρες θα τις υιοθετήσουν. Η άσκηση της οικονομικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ δεν αφορά τόσο το ευρώ, όσο το πολιτικό περιεχόμενο της διαχείρισής του. Το νόμισμα δεν είναι παρά ένα μέσο. Είναι λοιπόν αναγκαίο να αποκαλυφθεί το φάσμα των συμφερόντων που εξυπηρετούν διαφορετικές πολιτικές.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αλογοσκούφης, Γ. (1992), «Προϋποθέσεις για τη σταθεροποίηση της Ελληνικής οικονομίας: δημοσιονομική πολιτική» στο Τ. Κολλίντζας και Γ. Μπήτρος (επιμ.), *Αναζητώντας την ελπίδα για την ελληνική οικονομία*, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.
- Αλογοσκούφης, Γ. (1994), *Η κρίση της οικονομικής πολιτικής*, Κριτική, Αθήνα.
- Αλογοσκούφης, Γ., Κ. Γάτσιος και Τ. Κολλίντζας (1992), «Αξιοπιστία: Το χαμένο όπλο της κυβερνητικής πολιτικής» στο Τ. Κολλίντζας και Γ. Μπήτρος (επιμ.), *Αναζητώντας την ελπίδα για την ελληνική οικονομία*, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.

- Αργεΐτης, Γ. (2002), *Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή. Η Περίπτωση της Ελλάδας*, Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.
- Βαΐτσος, Κ. και Τ. Γιαννίσης (1987), *Τεχνολογικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη*, Gutenberg, Αθήνα.
- Βαΐτσος, Κ. (1993), «Κεντρικοί άξονες οικονομικής πολιτικής για έξοδο από την κρίση» στο Τ. Γιαννίσης (επιμ.), *Μακροοικονομική Διαχείριση και Αναπτυξιακή Εμπλοκή*, Gutenberg, Αθήνα.
- Γεωργακόπουλος, Θ. (1995), «Μακροοικονομικές ανισορροπίες της οικονομίας» στο Α. Κιντής (επιμ.), *2004 Η Ελληνική Οικονομία στο Κατώφλι του 21ου αιώνα*, Ιονική Τράπεζα.
- Γιαννίσης, Α. (1983), *Η Ελληνική Βιομηχανία. Ανάπτυξη και Κρίση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Γιαννίσης, Α. (1988), *Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και Επιπτώσεις στη Βιομηχανία και στο Εξωτερικό Εμπόριο*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Γιαννίσης, Α. (1993), «Ολοκλήρωση στη διεθνή αγορά και επιπτώσεις στη βιομηχανική και τεχνολογική οργάνωση της οικονομίας» στο Τ. Γιαννίσης (επιμ.), *Μακροοικονομική Διαχείριση και Αναπτυξιακή Εμπλοκή*, Gutenberg, Αθήνα.
- Έκθεση της Επιτροπής Αγγελόπουλου (1990), «Για τη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας», ΕΤΒΑ.
- Κιντής, Α. (1995), «Μεταποιητική Βιομηχανία: Επιδόσεις, Κρίση, Προοπτικές (:):» στο Α. Κιντής (επιμ.), *2004 Η Ελληνική Οικονομία στο κατώφλι του 21ου Αιώνα*, Ιονική Τράπεζα.
- Κολλίντζας, Τ., Κ. Προδρομίδης και Ν. Χριστοδουλάκης (1992), «Πώς θα ξεφύγουμε από τον οικονομικό μαρασμό» στο Τ. Κολλίντζας και Γ. Μπήτρος (επιμ.), *Αναζητώντας την ελπίδα για την ελληνική οικονομία*, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.
- Κολλίντζας, Τ. και Γ. Μπήτρος (1992), «Αν θέλουμε σταθεροποίηση, χρειαζόμαστε ανάπτυξη» στο Τ. Κολλίντζας και Γ. Μπήτρος (επιμ.), *Αναζητώντας την ελπίδα για την ελληνική οικονομία*, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.
- Κρατικός Προϋπολογισμός (1982), Εισηγητική Έκθεση Οικονομικού Έτους 1983.
- Λάζαρης, Α. (2001), *Στην Αυγή του Νέου Αιώνα*, Α.Α. Λιβάνη.
- Μπήτρος, Γ. (1992), «Από την κρίση της οικονομίας στην κρίση της οικονομικής πολιτικής» στο Τ. Κολλίντζας και Γ. Μπήτρος (επιμ.), *Αναζητώντας την ελπίδα για την ελληνική οικονομία*, Ινστιτούτο Μελετών Οικονομικής Πολιτικής.
- Ρουμελιώτης, Π. (2002), *Παγκόσμια Διακυβέρνηση ή Ηγεμονική Παγκοσμιοποίηση*, Α.Α. Λιβάνη.
- Σπράος, Γ. (1989), «Μέσα και στόχοι μακροοικονομικής πολιτικής. Σκέψεις για την πρόσφατη ελληνική εμπειρία», στο Ν. Γκαργκάνας, Θωμόπουλος, Τ., Σημίτης, Κ. και Γ. Σπράος (επιμ.), *Η πολιτική της Οικονομικής Σταθεροποίησης*, Γνώση, Αθήνα.
- Τράπεζα της Ελλάδος (1982), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1981.
- Τράπεζα της Ελλάδος (1986), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1985.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2002), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2001.
- Χριστοδουλάκης, Ν. (1998), *Το Νέο Τοπίο της Ανάπτυξης*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Alexiou and Argitis (forthcoming), «Capital Stock and Employment in OECD Countries», *Spoudai*.
- Allsopp, C. and D. Vines (1998), «The Assessment: Macroeconomic Policy after EMU», *Oxford Review of Economic Policy*, 14, 3, σσ. 1-23.
- Buti, M. and A. Sapir (1998), *Economic Policy in EMU*, Clarendon Press, Oxford.
- Cerny, Philip (1993) (ed.), *Finance and World Politics*, Aldershot, Edward Elgar.

- Crotty, James (1993), «The Rise and Fall of the Keynesian Revolution in the Age of the Global Marketplace», στο Gerald Epstein, Julie Graham and Jessica Nembhard (eds.), *Creating a New World Economy*, Philadelphia, Temple University Press.
- Eatwell, John (1995) «The International Origins of Unemployment», στο Jonathan Michie and John G. Smith (eds.), *Managing the Global Economy*, Oxford, Oxford University Press.
- Gilpin, R. (2000), *The Challenge of Global Capitalism*, Princeton University Press.
- Grahl J. (1997), *After Maastricht. A guide to European monetary union*, Lawrence and Wishart Limited, London.
- Helleiner, Eric. (1994), *States and the Reemergence of Global Finance*, New York, Cornell University Press.
- Jouganatos, G. (1992), *The Development of the Greek Economy, 1950-1991*, Greenwood Press.
- Moss, B. (1998), «Is the European Community Politically Neutral? The Free Market Agenda» στο Moss, B and J. Michie (1998), *The Single European Currency in National Perspective. A Community in Crisis?* Macmillan Press.
- OECD (1982), *Economic Surveys, Greece*,
- Tsakalotos, E. (1991), «Structural change and macroeconomic policy: the case of Greece (1981-1985)», *International Review of Applied Economics*, 5 (3), 253-76.
- Tsakalotos, E. (1998), «The political economy of social democratic economic policies: The PASOK experiment in Greece», *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 14, No. 1.